

i kada knjigu pročitamo na fokusiran način, još uvijek postoje dijelovi koje nije lako razumjeti. Knjiga stoga nije namijenjena prosječnom kršćaninu, nego osobi sa solidnim teološkim temeljima, ali i širim općim znanjem, razumijevanjem drevne povijesti, geografije, antropologije itd. Ipak, tko odluči pažljivo pročitati ovu knjigu i „preživiti“ do kraja, knjiga će ga poučiti i potaknuti na preispitivanje. Što se toga preispitivanja tiče, moguće je da će neke stvari u knjizi kršćanin možda smatrati neprihvatljivima za svoja uvjerenja i stoga se s njima neće složiti, ali to ne bi trebalo dovesti u pitanje ničiju vjeru. Dapače, radi se o apologetskom djelu kršćanskoga autora koji je htio pomoći kršćanima da bolje razumiju svoju ljudskost i Božju tvorevinu, ali i svoju teologiju i svoja uvjerenja. Ova knjiga upravo to čini. Autorov cilj i njegove namjere u ovoj su potrazi jasne dok je pitanje našega zadovoljstva putovanjem, načinom na koji smo došli do cilja i zaključcima na kraju puta, nešto sasvim drugo, sasvim subjektivno i ovisno o svakom pojedinom čitatelju.

Dalibor Kraljik

Ervin Budiselić

Izazovi tumačenja Biblije

Zagreb: Biblijski institut, 2022., str. 173.

Domaći autor i teolog, dr. Ervin Budiselić, želi da se „izgubimo“ u Bibliji, ali se istovremeno brine da će nas u tome spriječiti upravo to što ćemo se – izgubiti u Bibliji i odustati od sustavnog čitanja. Stoga i ovaj vrijedan serijal, koji već treću godinu zaredom nastavlja davati svezak za sveskom prije svega korisne uvide u sadržaj i savjete za bolje razumijevanje Svetoga pisma. Budiselićev je cilj da Bibliju njezini čitatelji prestanu promatrati kao knjigu iz koje vade građu za svoje apologetske, teološke, moralne i ine ciljeve. Umjesto toga želi da se izgube u njezinoj *priči* i onda ispravno razumiju njezinu *poruku* i *poslušaju* Božji glas.

Treći svezak serijala *Kako se (ne) izgubiti u Bibliji* bavi se izazovima tumačenja Biblije, a struktura knjige nadahnuta je „narativnim slijedom između bolesti, ozdravljenja i hodanja“ iz Ivana 5,1-11, gdje je Gospodin ozdravio bolesnika pored ribnjaka Bethesde (str. 11). Knjiga stoga ima tri dijela: *Bolest, Ozdravljenje i Hodaj*. Poglavljima prethodi *Uvod*, u kojem autor objašnjava da se u knjizi neće toliko baviti *metodologijom* koliko *pretpostavkama* tumačenja Biblije. Kao i u prethodnim dvjema knjigama iz serijala ovime autor potvrđuje svoju nakanu neponavljanja građe koja već postoji na hrvatskom jeziku nego doprinosi izvornim i korisnim sadržajem. Stoga u dodatku navodi nekoliko resursa koji se bave metodologijom proučavanja Biblije, a među njima su i klasici *Kako tumačiti Bibliju*

Gordona Feeja i Douglasa Stuarta (Izvori, 1996.) i *Kako proučavati Bibliju* Kay Arthur (Izvori, 1998.).

Prvi dio knjige dijagnosticira probleme, prakse i navike zbog kojih se naše tumačenje ne može podići zdravljem nego bolešću (str. 11). Prvo poglavlje dotiče se razloga *zašto* trebamo tumačiti Bibliju, odnosno zašto je ne možemo jednostavno čitati i iz nje izvlačiti zdravorazumske zaključke. To je zato što nemamo „neposredan pristup povijesnim događajima o kojima Biblija govori“, nego smo Bibliju primili preko posredništva povijesne teologije i hermeneutike i stoga smo nesumnjivo pokupili pogrešne pretpostavke koje nas onda vode do pogrešnih tumačenja. Ova pogrešna tumačenja uzrokuju podjele među kršćanima (str. 22–24). Nama je stoga potrebno „argumentirano autoritativno tumačenje“ Biblije s obzirom na to da je „kvaliteta našega tumačenja od životne važnosti za crkvu“, jer „Cjelovit nauk preduvjet je za zdravu crkvu, a samo zdrava crkva može ozdravljati druge“ (str. 25–26).

Drugo poglavlje iznosi različite površne modele čitanja Biblije, npr. kao riznicu primjera herojskog življenja, teoloških odgovora, inspirativnih misli ili pravila za život (str. 29–31). Zatim ističe različite autoritete koje crkve ili pojedinci daju svojem tumačenju: *Solo scriptura* nasuprot *Sola scripturi*, tradicija, crkveno učiteljstvo, politička hermeneutika, autoritativne osobe/crkveni učitelji (str. 31–33). Na kraju, autor iznosi neke pogrešne tehnike čitanja Biblije, kao što su poosobljavanje, poopćavanje, produhovljavanje, moraliziranje itd. (str. 34–37). Ovime Budiselić želi istaknuti važnost svijesti da Bibliji uvijek pristupamo obremenjeni pretpostavkama, predrasudama i tuđim utjecajima (str. 38). Treće poglavlje pruža šest konkretnih primjera pogrešnih tumačenja i zaključuje da je do njih došlo zbog zanemarivanja konteksta ili produhovljavanja teksta (str. 41–49). Na kraju autor ohrabruje da „nije problem ne znati tumačiti Bibliju“, nego kada smo svjesni svoga neznanja, ali ne želimo „učiti i mijenjati se nabolje“. Korisna je njegova podjela na tri vrste učenja: „slijepa, kriva i lažna“ (i naravno ono četvrto, ispravno) te da postoji rješenje za njih: *poduka vjernika* u slučaju slijepih i krivih ili pak pokajanje ili izopćenje za ona lažna učenja (str. 50).

Drugi je dio knjige terapija s ciljem ozdravljenja. I ovaj je dio podijeljen na tri poglavlja, odnosno tri stvari kojih autor želi da čitatelji njegove knjige i čitatelji Biblije budu svjesni. Četvrto poglavlje podsjeća čitatelje da je Biblija „i ljudska knjiga“, odnosno da kršćani vjeruju u dvojno autorstvo Svetoga pisma. Ovo ne smijemo zanemariti s obzirom na to da je „bogomdano značenje teksta (ono što je Bog rekao) istovjetno značenju teksta koje su mu dali nadahnuti biblijski autori“. Zanemarimo li ovo, ljudskost nadahnutih autora zamijenit ćemo vlastitom, nenadahnutom ljudskošću (str. 59). Zato je iznimno važno razumjeti izvorne kulture i jezike Svetoga pisma. Budući da je Biblija bogoljudska knjiga, koja je nastala trudom nadahnutih ljudi, i njezino tumačenje treba biti bogoljudsko. Drugim

riječima, točno je da „Duh nas uvodi u svu istinu, no često puta to ‘uvođenje u istinu’ podrazumijeva čovjekov trud i zalaganje“ (str. 67).

U petom poglavlju Budiselić ističe važnost židovstva Biblije, odnosno poznavanja židovskoga kulturološkog konteksta. Premda biblijska priča počinje i završava čovječanstvom, a ne Izraelom, Izrael ima važnu ulogu u Božjem naumu spasenja (str. 72). Za razumijevanje Biblije autor smatra važnim razumjeti razliku između grčke i hebrejske misli (str. 73–77), a žali za povijesnim odmakom kršćanstva od židovskoga temelja (str. 77–84). Potiče na čitanje Staroga zavjeta, uzimajući u obzir razne povijesne, kulturološke, zemljopisne i svjetonazorske kontekste, hebrejsku misao te narativne i poetske obrasce i tehnike izražavanja (str. 86–87). Šesto nas poglavlje podsjeća da je Biblija jedna priča, tako da je sve njezine dijelove potrebno tumačiti u kontekstu cjeline (str. 91). Okvir su biblijske priče stvaranje (Post 1-2) i ponovno stvaranje (Otk 21-22), a sve što se nalazi između ovih okvira povezano je i skladno (str. 91–92). Budiselić jako dobro primjećuje da crkva nije neka nova tvorevina, nego stara tvorevina Božjega naroda kojemu su sada priključeni i pogani (str. 94–95). Za prepoznavanje Biblije kao jedne priče pomaže ako primijetimo da hebrejska Biblija ima drukčiji raspored od našega Starog zavjeta tako da „počeci i krajevi pojedinih dijelova Staroga zavjeta... odražavaju smišljenost poruka koje čitatelj... treba prepoznati“ (str. 97).

U trećem dijelu knjige, *Hodaj*, autor govori o „tri navike ili metode čitanja koje bismo trebali usvojiti ukoliko želimo još bolje čuti ono što nam Bog govori“ (str. 105). U sedmom se poglavlju čitatelji potiču da Bibliju čitaju od početka kako bi mogli imati cjelovito shvaćanje Božje objave. Zbilja, „osnovni razlog zašto mi kršćani nismo u stanju bolje razumjeti Bibliju te zašto Božja riječ nema toliki učinak na nas kako bi trebala imati jest taj što ne čitamo cjelokupnu Bibliju od početka do kraja“ (str. 111). Dodao bih da je slično i s ekspozicijskim propovjedima, koje bi bile puno zanimljivije i poučnije slušateljima koji Bibliju čitaju redovito i cjelovito. Ovo spominjem jer je vezano uz kasniji autorov poticaj crkvenim učiteljima da propovijedaju na način koji će poučiti vjernike kako da tumače Bibliju. Čitanje od početka važno je i stoga što „u prvih nekoliko poglavlja Biblije Bog nam kroz svoju riječ nudi *svoje naočale, svoje tumačenje* svega što postoji i *svoje gledište* na stvarnost“ (str. 113). Uz to, nemoguće je razumjeti Novi zavjet bez Staroga, a autor ispravlja krivo gledište prema kojemu je Stari zavjet *zastario* jer neki miješaju pojmove *stari savez* i *Stari zavjet*. Premda stari savez jest ispunjen u Kristu i zamijenjen *novim*, Stari je zavjet još uvijek aktualan i koristan za kršćanski nauk i pobožnost (str. 115–119). Budiselić stoga preporučuje crkvama da mlade vjernike ne upućuju da prvo čitaju Evanđeljâ, nego da počnu od Postanka (str. 111). Istina, takav pothvat može im se činiti zastrašujućim i preteškim, ali nije li upravo uloga crkve da kao dio učenitva pruži „pomoć mlađim kršćanima u nošenju sa starozavjetnim tekstom jer je to bolji, teži, ali dugoročnije isplativiji pristup čitanju Biblije“ (str. 120)!

Osmo nas poglavlje potiče da Bibliju tumačimo sustavno i kontekstualno. Nedostatak jednoga ili obaju ovih čimbenika razlog su svake krive i lažne nauke (str. 125–126). Ovo se posebno odnosi na propovjednike i učitelje, koji „Božji narod treba[ju] hraniti Božjom riječju, a ne ljudskim mišljenjem zapakiranim kao Božja riječ.“ To je zato što ljudska mišljenja ne mijenjaju ljude, dok „propovjedanje Riječi stvara, mijenja, lomi, izgrađuje“ (str. 132). Deveto poglavlje ističe važnost kontekstâ. Nasuprot izreci: „Sve mogu s tekstem izvađenim iz konteksta‘ (Fil 4,13)“ (str. 138), tumači moraju obratiti pažnju na razne biblijske kontekste, a koji nam pomažu otkriti što je autor točno htio reći putem različitih književnih vrsta (str. 137), ali i drugih kontekstualnih odrednica. Autor se pobrinuo da ne ostane sve na teoriji te je pružio šest razrađenih primjera biblijskih odlomaka u kojima kontekst igra važnu ulogu (str. 138–157). Primjerice, fenomenalno je objasnio važnost pustinje u biblijskom narativu kao mjesta „paradoksa“: ona je opasno mjesto na kojem mnogi nalaze utočište, „mjesto izraelskog neposlušta“ na kojemu „se Jahve otkriva Izraelu“, odnosno „mjesto gdje jedino Bog može providjeti i održati nekoga na životu“ i stoga mjesto „vjere jer su upravo tu Židovi učili lekciju vjere koja ih je trebala održati u Obećanoj zemlji“ (str. 142). Propovjednici bi ovih šest primjera trebali primiti od autora kao dar i ideju za šest zanimljivih propovijedi, na kojima mogu u praksi izbrusiti naučeno.

Zaključak se pretvara da to nije nazivom *Umjesto zaključka: četiri ako*. Šalu na stranu, on služi kao poticaj čitateljima da primijene naučeno i dozvole da Božja riječ kao „najmoćnija sila na svijetu“ postane „stvarnost i svakodnevnost na praktičnoj razini“ tako što će se truditi tumačiti je cjelovito, osposobiti se za slušanje Biblije i razumjeti da je Biblija ne samo Božja *nego i ljudska, židovska* i knjiga napisana kao jedna *velika priča* (str. 159–160). No, tome se nadovezuje poticaj propovjednicima da ljudima ne daju gotov proizvod, odnosno „definicije i tumačenja bez da ih učimo kako čitati i tumačiti Bibliju“ (str. 161). Drugim riječima, potrebno je propovijedati na način koji istovremeno ispravno tumači tekst Svetoga pisma i pokazuje slušateljima kako i sami mogu upecati ribu i nahraniti svoj um i dušu svoju ispravnim značenjem Božje riječi.

Knjiga *Izazovi tumačenja Biblije* ne pretvara se da će čitatelje u potpunosti osposobiti da se (ne) izgube u Bibliji. Na kraju krajeva, knjiga počinje opaskom da će se baviti pretpostavkama, a ne metodologijom (str. 10) te sadrži dodatak o korisnoj literaturi koja se bavi metodologijom (str. 165–167). Međutim, knjiga služi kao moćan poticaj, ali i predokus onoga što čitatelji Biblije mogu ostvariti ako plate cijenu te ulože vrijeme i trud u čitanje i tumačenje Svete knjige. Autor svjedoči da ispravne naočale za čitanje Biblije nažalost nije dobio u crkvi nego na akademiji, a to želi ispraviti te potaknuti i čitatelje i učitelje na bolju praksu tumačenja Božje riječi.

Nipošto ne bih oduzeo ništa od *Izazova tumačenja Biblije*, ali volio bih da je autor dometnuo nešto o važnosti apostolskih i crkvenih otaca te kršćanske tradi-

cije općenito za razumijevanje Svetoga pisma – barem za crkvene učitelje i teologe. U tome bi za poznavatelje engleskoga jezika mogao pomoći serijal komentara *Ancient Christian Commentary on Scripture* urednika Thomasa C. Odena. Ipak su apostolski i crkveni oci živjeli puno bliže biblijskim vremenima od nas. Neki su od njih, poput Origena²¹ i Jeronima,³ bili vrsni poznavatelji židovskoga jezika, hermeneutike, kulture, književnosti i zemljopisa. Time ćemo se pokazati dostojnim nasljednicima reformatora, koji su se itekako bavili i davali važnost kršćanskoj tradiciji.

Na kraju, svesrdno smatram da je knjiga *Izazovi tumačenja Biblije* dosljedan nasljednik prethodnih dviju izvrsnih autorovih knjiga. Preporučam je svakom čitatelju Biblije, a Bibliju bi trebao čitati svatko. S obzirom da autor piše jednostavnim jezikom, bilo bi nedopustivo da itko propusti priliku da ga knjiga izazove da Bibliju počne čitati od početka, sustavno i kontekstualno, svjestan činjenice da je ona bogoduha, ali i ljudska i židovska knjiga, koju treba razumjeti kao jednu sveobuhvatnu priču.

Miroslav Balint-Feudvarski

Danijel Berković

Biblijski bestijarij: Mjesto i uloga životinje u Bibliji

Zagreb: Biblijski institut, 2022., str. 158.

Knjigu Danijela Berkovića *Biblijski bestijarij: Mjesto i uloga životinje u Bibliji* objavio je 2022. godine *Biblijski institut* iz Zagreba, a opsega je 158 stranica. Riječ je o uvodu u temu životinja u Bibliji, nastalom na temelju autorovih predavanja na visokoškolskoj ustanovi te je njezino usmjerenje primarno biti pomoć studentima u nastavi, ali može biti zanimljiva i stručnjacima zbog mnogih izvornih uvida, kao i laicima zbog jasnoga i razložnog izlaganja. U prvom poglavlju naslovljenu *Čovjek i životinja* razlaže se općenito odnos humanoga i animalnog iz vizure kulturne animalistike te se daje *raison d'être* cijele knjige – kulturna animalistika, naime, promatra životinju na razmeđu biološkoga i kulturnog te njezini nalazi otkrivaju mnogo o ljudskom svijetu. U tom se poglavlju daju koordinate čovjekova odnosa prema životinji koji se kreće od najniže prečke, od toga da životinja može biti

2 Haykin, Michael A. G. 2011. *Rediscovering the Church Fathers: Who They Were and How They Shaped the Church*. Wheaton: Crossway, 88. Kindle Edition.

3 Scheck, Thomas P. Introduction. U: St. Jerome: *Commentary on Matthew. The Fathers of the Church: A New Translation*. Svezak 117. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 4.